

12. State archive in the City of Kyiv, fund 153, description 8, file 169, sheet 1.
13. State archive in the City of Kyiv, fund 153, description 8, file 179, sheet 1.
14. State archive in the City of Kyiv, fund 153, description 8, file 361 sheet 1, 14, 16-16 back.
15. (1913). *Studencheskii bulleten Kievskogo Kommercheskogo Instituta (Student bulletin of Kyiv Commercial Institute)*, 1, pp. 4-5 (in Rus.).
16. (1913, Book XVII). *Izvestiia Kievskogo Kommercheskogo Instituta (Proceedings of Kyiv Commercial Institute)*, p. 1. (in Rus.).
17. State archive in the City of Kyiv, fund 153, description 1, file 52, sheet 52.
18. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 262, description 1, file 30.
19. Dovnar-Zapolskyi M.V. (1907). New type of higher education. Report in the meeting of Kyiv merchant society in May 23, 1907. In *Review of teaching in Kiev Commercial Institute for 1907-8 academic year* (pp.21-40). Kiev (in Rus.)

УДК 344.3(094):94(477)"1648/179"

Омельчук В. В.*,
кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник
Національний Києво-Печерський
історико-культурного заповідник,
Київ, Україна. zogu@ukr.net

ЛАВРСЬКІ ПОВІРЕНІ У СУДОЧИНСТВІ ГЕТЬМАНАТУ ЗА ПРАВЛІННЯ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

Анотація. Проаналізовано інститут лаврських повірених у судовому процесі Гетьманату за правління Кирила Розумовського. Архімандрити Києво-Печерської лаври для захисту своїх інтересів по заведенню у адміністративно-судових органах справам надавали довіреність (вірчий лист) на представництво Лаври. Повірені захищали права Києво-Печерської лаври в адміністративно-судових органах Козацької держави, як центральних (Генеральна військова канцелярія, Генеральний військовий суд, Гетьман) та місцевих (полкова канцелярія, полковий суд). Лаврські володіння та їхні управителі могли мати своїх власних повірених. В оформленні вірчих листів для представників монастиря брала участь Київська губерньська канцелярія. Повірені представляли інтереси монастиря у справах майнового і політичного характеру. Лавра також призначала своїх представників без статусу повірених при веденні справ щодо служителів монастиря, зокрема управителів її володіннь. Завданням таких представників було забезпечення неупередженого характеру розгляду справи. Вони детально на місці вивчали обставини справи, слідчі дії, контролювали їхню правомірність, доповідаючи про це архімандритові.

Ключові слова: повірений, представник за довіреністю, Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія, Гетьман, Києво-Печерська лавра, архімандрит, намісник, судовий процес, судовий спор, козаки.

Аннотация. Проанализированы институт лаврских поверенных в судебном процессе Гетманщины во время правления Кирилла Разумовского. Архимандриты Киево-Печерской лавры для защиты своих интересов по заведенным в административно-судебных органах делам предоставляли доверенность (верительные письма) на представительство Лавры. Поверенные защищали права Киево-Печерской лавры в административно-судебных органах Казацкой державы, как центральных (Генеральная войсковая канцелярия, Генеральный военный суд, Гетьман), так и

* Omelchuk V. V., Ph.D. in History, Leading Research Fellow, National Kyiv-Pechersk Historical-Cultural Preserve, Kyiv, Ukraine. zogu@ukr.net

LAVRA ATTORNEYS INSTITUTE IN THE LEGAL PROCEEDINGS OF HETMAN STATE UNDER GOVERNING OF KYRYLO ROZUMOVSKYI

местных (полковая канцелярия, полковой суд). Лаврские владения и их управляющие могли иметь своих собственных поверенных. В оформлении верительных писем для представителей монастыря участвовала Киевская губернская канцелярия. Поверенные представляли интересы монастыря по делам имущественного и политического характера. Лавра также назначала своих представителей без статуса поверенных при ведении дел слугителей монастыря, в частности управляющих ее владений.

Задачей таких представителей было обеспечение беспристрастного характера рассмотрения дела. Они подробно на месте изучали обстоятельства дела, следственные действия, контролировали их правомерность, докладывая об этом архимандриту.

Ключевые слова: поверенный, представитель по доверенности, Генеральный военный суд, Генеральная войсковая канцелярия, Гетьман, Киево-Печерская лавра, архимандрит, наместник, судебный процесс, судебный спор, казаки.

Abstract. Institute of the monastery attorneys in court under the period of Getman Kyrylo Rozumovskiy is analyzed. To protect their interests in administrative and judicial cases initiated by government authorities Archimandrites of Kyiv-Pechersk Lavra gave power of attorney (credential letters) to present Lavra. Attorneys protected rights of Kyiv-Pechersk Lavra in administrative and judicial bodies of Cossack's state, both in central (General Military Office, General Military Court, Getman) and local (regimental office, regimental court). Lavra possessions and their managers could have their own attorneys. Kyiv provincial office also participated in registering of credential letters for Monastery representatives. Attorneys represented interests of the monastery both in property and political cases. Lavra also appointed their representatives without the status of attorneys in cases upon the monastery servants, including possessions managers.

Representatives had a task to ensure the impartial consideration of the case. They carefully studied the circumstances of the case in details, controlled investigation and its legitimacy, reporting on it course to archimandrite.

Key words: attorney, representative upon the power of attorney, General Military Court, General Military Office, Getman, Kyiv-Pechersk Lavra, archimandrite, governor, legal proceedings, litigation, Cossacks.

Постановка проблеми. Українська козацька держава, збудована внаслідок Національної революції під проводом Богдана Хмельницького, започаткувала розробку власної моделі взаємин з Церквою. Це зумовлювалося тим значенням, яке мало православ'я у ході розгортання національно-визвольної боротьби [1, с.70; 2, с.87]. Відповідно Церква, духовенство, окремі монастирі зайняли свою нішу у утвореній становій державі. Успішній інтеграції цих елементів сприяла республіканська форма правління. Водночас для захисту своїх позицій у політико-правовій моделі Гетьманату чернецтво почало формувати власні правові інструменти, вдосконалюючи процедури їхнього застосування, зокрема, через формування інституту повірених в реалізації процесів судочинства. Природній еволюції таких інструментів перешкоджала інкорпорація з боку Російської імперії, проте, повністю загальмувати їх вона тривалий час не могла [3].

Осмилення інституту повірених у судочинстві Гетьманату за часи Кирила Розумовського становить маловідому сторінку історії України, її відмінність, зокрема, від Московської держави, а за цим має наукове спрямування і викликає дослідницький інтерес.

Аналіз попередніх публікацій. Розкриваючи міру наукового розроблення тематики звернемо увагу на роботи С. Кагамлик, яка торкалася діяльності різних повірених Лаври [4]. Характерні особливості представництва у судовому процесі Гетьманату знайшли відображення в роботах В. Горобця [5] і О. Сокирка [6]. Автор цієї статті також розглядав окремі аспекти діяльності лаврських повірених. Насамперед, предметом уваги стали дії адміністративно-судових ор-

ганів Гетьманату при провадженні справ Лаври з козацькою старшиною [7], характерні риси представництва монастиря при розгляді його справ козацькими адміністративно-судовими органами за правління Кирила Розумовського [8], судовий конфлікт монастиря з Генеральним військовим хорунжим Миколою Ханенком [9], діяльність козацької комісії Г. Юркевича при врегулюванні спорів Лаври з іншими монастирями [10], конфліктні ситуації з лаврськими підданими [11]. Згодом результати окремих статей були узагальнені у окремому структурному підрозділі монографії, присвяченому лаврським повіреним та їхнім повноваженням [3]. Проте подальші дослідження дозволили суттєво поглибити розуміння унікальності статусу цих представників монастиря при розгляді його справ козацькими судовими органами.

Метою роботи є аналіз інституту повірених Києво-Печерської лаври та їхнє застосування у судочинстві Гетьманату за доби правління К. Розумовського — часу активного повернення до державницьких традицій та розширення повноважень козацьких судових органів, причому як центральних, так і місцевих.

Основні результати дослідження. Основу залученого масиву джерел склали матеріали судових справ, пов'язаних з Києво-Печерською лаврою, її землеволодіннями та підданими. Це скарги та позови на Лавру з боку козацької старшини та інших монастирів, судові виклики, вірчі листи (довіреності повіреним монастиря на право його представляти у ході судового розгляду чи досудового слідства), матеріали самого судового розгляду, покази свідків, виписи зі справ, судові рішення (декрети, окремі думки), апеляції на рішення щодо Лаври. Дані документи віддзеркалюють загальний стан українського судочинства, його еволюцію у ході політико-правових перетворень К. Розумовського.

Ці акти були виявлені у фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (далі ЦДАК України). Зауважимо, матеріали Київської губернської канцелярії (ф.59) дозволяють простежити відносини загальноімперських інститутів з монастирськими при захисті прав останніх у судочинстві тогочасної Козацької держави. Зокрема, роль повірених у політико-правовій моделі Гетьманату розкривають матеріали козацьких адміністративно-судових органів — Генеральної військової канцелярії (ф. 51), Генерального військового суду (ф. 56) та Похідної канцелярії Гетьмана К. Розумовського (ф. 269). Цілий ряд документів, які характеризують процес надання вірчих виписів, повноваження повірених при веденні справи, діяльність у ході конкретного спору виявлено у ф. 128 (“Києво-Печерська лавра”). Окремі акти знаходяться і серед матеріалів Інституту Рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі ІР НБУВ, фонди ІІ (“Історичні документи”), 160 (“Колекція рукописів Київської духовної академії”) тощо.

Водночас автор вводить до наукового обігу значний масив архівних документів, які дозволяють суттєво поглибити, а, можливо, й переглянути окремі положення та висновки щодо проблеми даної роботи, пов'язаної з діяльністю лаврських повірених у судочинстві за Кирила Розумовського.

Так, архімандрити Києво-Печерської лаври для захисту своїх інтересів по заведенню у адміністративно-судових органах справам надавали довіреність (вірчий лист) на представництво Лаври. Особи, які отримували право представляти монастир, набували статусу його повірених [12, арк. 2 зв]. Це міг бути сам архі-

мандрит, писар, ієромонах, полатний ієромонах, соборний старець, керівник типографії, управитель, прикажчик лаврського володіння тощо.

Зокрема, соборний старець, ієромонах Михайло представляв монастир у Стародубській полковій канцелярії у 1753 р. [13, арк. 200, 195 — 195 зв]. Ще у 1744 р. повіреним у справах Лаври одночасно з Києво-Софійським кафедральним та Київським Золотоверхо-Михайлівським монастирями у Генеральному військовому суді виступав майбутній архімандрит, а тоді ще соборний старець і писар, ієромонах Лука Білоусович [14, арк. 47]. У 1764 р. повіреним Києво-Печерського монастиря виступав Лук'ян, на той час полатний ієромонах [15, арк. 4 зв].

Повіреним у Генеральній військовій канцелярії та Генеральному військовому суді у справі Лаври з Києво-Софійським кафедральним монастирем виступав полатний ієромонах Досифей, який щодо остаточного розв'язання спору звернувся 10 вересня 1750 р. особисто до Гетьмана [13, № 580, арк. 10 — 10 зв]. Наприкінці 40-х рр. вже полатний ієромонах Досифей виконував доручення монастиря у Москві та Санкт-Петербурзі при Сенаті та Державній колегії закордонних справ по стряпчеству [16, арк. 6].

Для представництва у центральних адміністративно-судових органах Гетьманату лаврські представники змушені були тривалий час перебувати у Глухові, займаючись поданням своїх доказів у ході судового розгляду, а також спростовуючи докази іншої сторони спору [14, № 22626, арк. 56, 58]. Здійснюючи процесуальні дії у ході слідства чи судового розгляду, повірені зверталися за інструкціями до Лаври (Духовного собору, архімандрита). Зокрема, полатний ієромонах Досифей, перебуваючи у Санкт-Петербурзі, направив до Лаври лист, отриманий на місці 29 червня 1750 р. Повірений з'ясовував доцільність подання чолобитної до Сенату щодо відрядження слідчих для опису і розмежування жилинських угідь [17, арк. 36 зв].

Монастирські представники у Санкт-Петербурзі та Москві за потреби могли зноситися і з козацькими урядовцями. Так, Софроній Тернавіот, перебуваючи у Санкт-Петербурзі по “стряпчеству” у 1756 р. для вирішення питання щодо виведення російських підрозділів з лаврських володінь звернувся до Гетьмана і за участі Генерального військового писаря це клопотання представили до Сенату [18, арк. 100].

Повірені також могли виконувати інші додаткові функції, зокрема, доставляти підозрюваних у неправомірних діях до адміністративно-судових установ. Так, повірений Стефан Даданський за приписом Стародубської полкової канцелярії представив туди мешканця Тимошкиного перевозу Євдокима Калачника [19, арк. 7 зв]. Повірений міг, разом з представниками козацької адміністрації, брати участь й у встановленні збитків, завданих власними діями чи діями іншої сторони. Так, 14 травня 1757 р. київський сотник Михайло Солонина своїм листом до архімандрита Лаври Луки Білоусовича, згідно з інструкцією Київської полкової канцелярії від 13 травня, викликав повіреного монастиря для засвідчення розміру незаконних порубів в оспорюваних угіддях [20, арк. 1 — 1 зв.].

Своїх повірених направляли до адміністративно-судових органів Гетьманату і монастирі, які знаходилися у підпорядкуванні Києво-Печерської лаври. Так, 9 березня 1744 р. Генеральний військовий суд листом зобов'язав повіреного Свя-

то-Троїцького Больницького монастиря прибути 16 березня на своє судове засідання [21, арк. 1].

Окремі управителі лаврських володінь могли мати власних повірених. Так ліщицький городничий представив своїм повіреним у Стародубському полковому суді законника, ієродиякона Гедеона у справі 1729-1732 рр. за млин у с. Дубровську [22, арк. 2]. Стефан Даданський виступав повіреним Ліщицької волості Лаври принаймні у 1749 р. [19, арк. 7 зв.] — 1753 р. [23, арк. 3] рр. Управитель Смілянської волості Києво-Печерської лаври Іродіон як повіреного залучив Нестора Богдановського.

Повіреними Лаври чи її управителів могли виступати не лише ченці, а й залучені фахівці — правники за додаткову платню і за окремою домовленістю. Зокрема, вищезгаданий повірений управителя Смілянської волості Києво-Печерської лаври Іродіона Н. Богдановський у земельному спорі з козацтвом Смілянської сотні був канцеляристом Лубенської полкової канцелярії [24, арк. 57 зв.]. На це він представив вірчий лист до Лубенського полкового суду [24, арк. 59].

Принагідно зазначимо, що Н. Богдановський, вже виконуючи обов'язки повіреного, не вказав про свою козацьку службу в поданому ним чолобитті до Генеральної військової канцелярії. Приховування зумовлювалося тим, що за своєю посадою і функціональними обов'язками він мав доступ до актів Смілянської сотні, отримував щорічну платню у полковій канцелярії. Н. Богдановський також не мав права на відлучки, не пов'язані з основною роботою. У подальшому це стало однією з підстав для оскарження правомірності його уведення у судове провадження у якості повіреного та поданої ним скарги [24, арк. 57 зв.].

Спеціальні приписи передбачали дозвіл чи зобов'язання управителів брати участь у розгляді справ особисто чи через свого повіреного. Про такий припис йдеться у листі лаврського намісника від 4 листопада 1748 р. до управителя Смілянської волості, ієромонаха Іоакима у справі за чолобиттям смілянських козаків [25, арк. 11]. У провадженні окремих справ Києво-Печерська лавра (архімандрит, намісник чи Духовний собор) могла забороняти вступати своїм управлінням на місцях. Так Смілянське волосне правління 26 травня 1763 р. повідомило Генеральний військовий суд, що не може вислати свого представника до провадження справи за позовом померлого значкового товариша Петра Корнієвича та його синів через пряму заборону монастирського керівництва [26, арк. 15]. Тому Генеральний військовий суд 30 травня 1763 р. змушений був звернутися безпосередньо до архімандрита Зосими Валкевича, вимагаючи розпорядження вислати з Смілянського волосного правління повіреного з вірчим листом [26, арк. 15 зв.].

Залучені автором дослідження акти дозволили приступити до систематизації правового інструментарію Києво-Печерської лаври і визначити загальні риси представництва монастиря у спорах. На основі цієї систематизації і було складено наступну таблицю [12, арк. 2 — 2 зв.; 13, арк. 10 — 10 зв., 195 — 195 зв., 200; 14, арк. 47, 85 — 86; 15, арк. 4 — 5; 16, арк. 6; 17, арк. 6; 18, арк. 104 — 104 зв.; 22, арк. 2; 24, арк. 57, 59; 26, арк. 31; 27, арк. 1 — 1 зв.; 28, арк. 7; 29, арк. 1; 30, арк. 1; 31, арк. 23; 32, арк. 24 зв., 31 зв.; 33, арк. 2; 34, арк. 9 зв.; 35, арк. 3].

Таблиця 1

Повірені та представники Києво-Печерської лаври, її володінь (управителів) у справах (спорах) від 1729 до 1767 р. (дані представлені вибірково)

№	Ім'я та прізвище повіреного	Статус у монастирі	Спор, у якій він представляв Лавру	Інша сторона спору	Установа, в якій розглядався спор	роки
1	Гедеон	законник, ієродиякон, повірений ліщицького городничого	Спор за млин у с. Дубровську	Позивач, курінний отаман села Високого полкової сотні Стародубського полку Кіндрат Гавриченко	Стародубський полковий суд	1729 — 1732
2	Лука Білоусович	Намісник Свенського монастиря, соборний старець, писар, ієромонах, повірений Києво-Печерської Лаври	Спор за землеволодіння	Позивач, Києво-Софіївський кафедральний монастир	Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія	1744 — 1745
			Спор за землеволодіння	Позивач, Київський Золотоверхо-Михайлівський монастир	Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія	1744
3	Никифор Новицький	писар, ієромонах	Спор за землеволодіння	Позивач, Києво-Софіївський кафедральний монастир	Генеральний військовий суд	1745 – 1746
4	Досифей	полатний ієромонах	Спор за землеволодіння	Позивач, Києво-Видубицький монастир, Київська митрополіча кафедра	Сенат, Державна колегія закордонних справ	1749 – поч. 1750
			Спор за землеволодіння	Позивач, Києво-Софіївський кафедральний монастир	Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія, Гетьман	1750
5	Іафет	повірений Лаври, монах	Кримінальна справа лаврського ченця Іринарха	Позивач, Києво-Софіївський кафедральний монастир	Київський полковий суд	1752
6	Софроній Тернавіот	Ієромонах, страпчий, з правами повіреного	Спори за землеволодіння		Сенат, Державна колегія закордонних справ, Синод	50-ті рр. (до травня 1756)
7	Михайло Ядрило	соборний ієромонах, повірений Києво-Печерської лаври	Справа про навернення у підданство козаків	Позивачі, курінні отамани: попогорський — Яким Іванченко та ліщицький — Іван Шпигар з товариством	Стародубська полкова канцелярія	1753
			Справа про заволодіння (купівлю) ґрунтів у козаків під с. Забір'я бунчуковим товаришем Федором Шираєм	Відповідачі, Ф. Ширай, а згодом його правонаступники	Стародубська полкова канцелярія	1753

№	Ім'я та прізвище повіреного	Статус у монастирі	Спор, у якій він представляв Лавру	Інша сторона спору	Установа, в якій розглядався спор	роки
		представник монастиря у слідстві (без статусу повіреного)	Справа про образу гетьманської гідності бобовицьким городничим Антипою	Скаржник, сотник ІІ Почепівської сотні Михайло Старосельський	Генеральна війська канцелярія	1753
8	Василь Приємницький	макарівський прикажчик, повірений Києво-Печерської лаври	Справа про збройний напад городничого с. Лісників на лаврських підданих з Пирогова та Хотова	Відповідач, Києво-Видубицький монастир	Київська полкова канцелярія та інші судові органи, де ця справа буде розглядатися	1755
			Справа про незаконне вирубування пущі Зазим'я підданими Броварів та Пухівки	Позивач, Києво-Софійський кафедральний монастир	Київська полкова канцелярія	1755
9	Феодосій	отець, соборний старець і писар, повірений Києво-Печерської лаври	Справа про порядок зносин Лаври з Генеральним військовим судом	Відповідач, Гетьман	Гетьман, Синод та Сенат	1764
10	Кирило	лаврський комісар, ієромонах	Обрання депутатів до кодифікаційної комісії	Виклик промеморією з Київської полкової канцелярії	Київська полкова канцелярія	1767

Київська губернська канцелярія приймала подання про видачу повіреним відповідного документу. Цей акт вносився до її реєстру, завірявся підписом та печаткою канцелярії. Згодом завіреним випис видавався для представлення до того адміністративно-судового органу (або кількох органів), де безпосередньо проходив судовий розгляд (Генерального військового суду [12, арк. 4], Генеральної військової канцелярії, полкових канцелярій чи суду тощо). Лише за наявності такого акту про призначення, завіреного у Київській губернській канцелярії, лаврський повірений міг приступити до безпосереднього представництва інтересів Лаври у ході розгляду справи та судових дебатів [12, арк. 2зв.]. Згідно з формою судового процесу в довіреності мало міститися зобов'язання не оскаржувати те, що повірений вирішить, чи з чим погодиться у ході розгляду справи чи по її завершенні [27, арк. 1]. Окремо Лавра, її представники та управителі могли звертатися зі скаргами до полкових та сотенних канцелярій [36, арк. 2 — 3 зв.].

Повірений міг брати участь у провадженні, здійснюючи процесуальні дії лише у тому судовому органі, до якого подавався вірчий лист. Так, повірений управителя Смілянської волості Києво-Печерської лаври Іродіона Нестор Богдановський 6 листопада 1750 р. змушений був давати окреме письмове пояснення у Генеральній військовій канцелярії, коли виявилось, що він подав письмову скаргу до цього органу, не представивши відповідного вірчого листа [24, арк. 59]. Разом з тим звернемо увагу на можливість поширення повноважень повіреного в іншому органі в разі передачі туди справи на розгляд. Зокрема, Київська губернська канцелярія видала вірчий випис макарівському прикажчику

Василію Присмницькому 24 лютого 1755 р. для представлення до Київської полкової канцелярії та інших судових установ “де належить” [30, арк. 2].

В інтересах монастиря могла виступати із зверненням і безпосередньо Київська губернська канцелярія (зокрема, у порядку позасудового розгляду). Зазвичай, такі звернення робилися до центральних адміністративно-судових органів Гетьманату [37, арк. 1 — 4 зв.].

Окрему увагу звернемо на представників Лаври без статусу повірених при веденні справ щодо служителів монастиря, зокрема управителів її володінь.

Вже згаданий соборний ієромонах Михайло Ядрило представляв інтереси Києво-Печерського монастиря при проведенні слідства над бобовицьким городничим Антипієм (Антипоєю) у справі політичного характеру [28, арк. 7]. Після звернення архімандрита Генеральна військова канцелярія зробила відповідне розпорядження (ордер) стародубському полковнику Ф. Максимовичу щодо надання дозволу на присутність при проведенні слідства [28, арк. 9]. Згідно з ордером архімандрита та листом Генерального військового обозного С. Кочубея, отриманими 19 квітня 1754 р. представником Лаври при слідстві у справі образи гетьманської честі при Стародубській полковій канцелярії виступав свинський намісник, ієромонах Ієрофей [28, арк. 27].

Духовний собор 13 квітня 1741 р. видав ігумену Новопечерського Омбишського монастиря, ієромонаху Галактіону окремий ордер про перебуванні при слідчій комісії. Останню мав утворити лубенський полковник з членів Лубенської полкової канцелярії для розслідування дій смілянських козаків на чолі з сотником Павлом Губарем [38, арк. 12].

Завданням таких представників було забезпечення неупередженого характеру розгляду справи. Вони детально на місці вивчали обставини справи, слідчі дії, контролювали їхню правомірність, доповідаючи про це архімандритові [28, арк. 7 — 7 зв.].

Повірені представляли інтереси монастиря і у справах політичного характеру. Ми вже згадували про організацію участі повірених монастиря при обранні представників духовенства та козацтва до кодифікаційної комісії на початку 1767 р. Нагадаємо, що Духовний собор Лаври затвердив повірених до Київської полкової канцелярії та Земського суду Остерського повіту [31, арк. 23]. Так, згідно з рішенням собору 2 березня 1767 р. до Київської полкової канцелярії у Козелець направили соборного отця Фаддея. Виконувати це рішення зобов'язали ордером самого відрядженого, повідомивши окремо полкову канцелярію. Згідно з іншим ордером димерський городничий Пахомій мав забезпечити Фаддея продовольством (їжею та питвом), а також доставити сіно та овес для його коней. Все видане заносилося в облікову книгу [39, арк. 60]. Такі повірені мали забезпечити представництво політичних та економічних інтересів монастиря при реформуванні устрою українських земель у складі Російської імперії.

Висновки. Архівні матеріали дають можливість стверджувати про активне використання Києво-Печерською лаврою інституту повірених для захисту своїх прав та інтересів у провадженні земельних справ козацькими адміністративно-судовими органами. Окремі сторони діяльності повірених Лаври в адміністративно-судових органах Гетьманату можна продемонструвати на матеріях судових справ середини XVIII ст.

Повірені захищали права Києво-Печерської лаври в адміністративно-судових органах Козацької держави, як центральних (Генеральна військова канцелярія, Генеральний військовий суд, Гетьман) та місцевих (полкова канцелярія, полковий суд). Лаврські володіння та їхні управителі могли мати своїх власних повірених. Лавра, її представники та управителі могли як безпосередньо, так і за допомогою повірених звертатися зі скаргами до полкових та сотенних канцелярій.

В оформленні вірчих листів для представників монастиря брала участь Київська губерньська канцелярія. Остання, в інтересах монастиря, могла виступати із зверненням і безпосередньо.

Повірені представляли інтереси монастиря у справах майнового і політичного характеру. Лавра також призначала своїх представників без статусу повірених при веденні справ щодо служителів монастиря, зокрема управителів її володінь. Завданням таких представників було забезпечення неупередженого характеру розгляду справи. Вони детально на місці вивчали обставини справи, слідчі дії, контролювали їхню правомірність.

Слід зауважити розширення повноважень повірених, з одного боку, і водночас надання інструкцій з чітким порядком дій у ряді справ, що обмежувало можливість маневрування при розгляді справи для лаврського представника.

Відновлення інституту Гетьмана та подальше посилення вимог щодо чіткого дотримання козацьких норм у судовій практиці зумовили і перегляд норм щодо регламентування діяльності повірених. Йшлося, насамперед, про виправлення їм належних документів, які підтверджували їхній статус, повноваження та зобов'язання у судовому процесі, як і сторони, яку вони представляли.

Згідно з формою судового процесу в довіреності мало міститися зобов'язання не оскаржувати те, що повірений вирішить, чи з чим погодиться у ході розгляду справи чи по її завершенні. Лише за наявності такого акту про призначення, завіреного у Київській губерньській канцелярії, лаврський повірений міг приступити до безпосереднього представництва інтересів Лаври у ході розгляду справи та судових дебатів. Цей акт вносився до її реєстру, завірявся підписом та печаткою канцелярії. Згодом завірений випис видавався для представлення до того адміністративно-судового органу (або кількох органів), де безпосередньо проходив судовий розгляд.

Практика судочинства і судового представництва у період правління в Гетьманаті К. Розумовського відкриває перспективи для більш глибокого аналізу реалізації реформаторських заходів гетьмана у галузі судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький [відп. ред. Ф. П. Шевченко, І. Л. Бутич, Я. Д. Ісаєвич] / І. П. Крип'якевич. — 2-ге вид., виправлене і доп. — Львів: Світ, 1990. — 408 с.
2. Степанков В. С. Розвідка і контррозвідка Богдана Великого (1648 — 1657 рр.) / В. С. Степанков. — Вид. третє, перероблене та розширене. — Кам'янець-Подільський, 2008. — 264 с.
3. Омельчук В. В. Києво-Печерська лавра в політико-правовій моделі Гетьманату за правління Кирила Розумовського [передмова І. М. Мишака, слово до читача С. М. Орехова, коментарі Я. Ю. Антоняка, С. О. Возного, П. Ф. Вознюка, П. П. Гай-Нижника,

В. І. Набруска, М. О. Сидоржевського, В. С. Степанкова, Д. В. Степовика] / В. В. Омельчук. — К.: Золоті ворота, 2016. — 456 с. — Серія: Світові традиції державного управління. — Вип. V.

4. Кагамлик С. Р. Світло духовності і культури (З історії Києво-Печерської лаври XVII — XVIII ст.) / С. Р. Кагамлик. — К.: Наш час, 2008. — 327 с. — (Серія Невідома Україна).

5. Горобець В. Прибуткове суддівське ремесло “вина панська” і “вина врядова” у судочинстві гетьманату / Віктор Горобець // Соціум.— 2007. — Вип. 7. — С. 175 — 193.

6. Сокирко О. Скільки коштує порозуміння? “Поклони” та “наклади” в українських судах першої чверті XVIII ст. / О. Сокирко // Соціум.— 2007. — Вип. 7. — С. 195 — 209.

7. Омельчук В. В. Адміністративно-судові органи Гетьманату за правління Кирила Розумовського у врегулюванні взаємин Києво-Печерської лаври та козацької старшини / В. В. Омельчук // Могилянські читання 2015: зб. наук. пр.: Новітні дослідження культурної спадщини України: До 90-річчя Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника [ред. кол.: Л. П. Михайлина (голова) та ін.] — К.: НКПІКЗ, видавець Олег Філюк, 2016. — С. 84 — 88.

8. Омельчук В. В. Особливості представництва Києво-Печерської лаври при розгляді її справ козацькими адміністративно-судовими органами за правління Кирила Розумовського / В. В. Омельчук // Наукові записки Інституту законодавства ВР України. — 2016. — № 1. — С. 20 — 26.

9. Омельчук В. В. Судовий конфлікт Києво-Печерської лаври з Генеральним військовим хорунжим Миколою Ханенком / В. В. Омельчук // Церква — наука — суспільство: питання взаємодії: Матеріали чотирнадцятої міжнародної наукової конференції, м. Київ, 25 травня — 3 червня 2016 р. — К.: НКПІКЗ, 2016. — С. 160 — 162.

10. Омельчук В. В. Козацька комісія Г. Юркевича у розгляді спорів Києво-Печерської лаври (1743 — 1744 рр.) / В. В. Омельчук // Проблеми модернізації України : науковий часопис. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Правова держава та демократичне суспільство: фактори розвитку та взаємодії”, Київ, МАУП, 16 квітня 2016 р. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — Вип. 2— С. 165 — 171.

11. Омельчук В. В. Гетьманська адміністрація у регулюванні податків та повинностей з лаврських володінь і конфліктні ситуації з лаврськими підданими / В. В. Омельчук // Проблеми модернізації України : науковий часопис. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Модернізація України: проблеми та технології успішності (питання економіки, права, соціології, освіти і культури)”, Київ, МАУП, 12 листопада 2015 р. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2015. — Вип. 1 — С. 210 — 215.

12. Центральний державний історичний архів України, м Київ (ЦДАК України), ф. 59, оп. 1, спр. 2247.

13. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі ІР НБУВ), ф. 160, № 580.

14. ІР НБУВ, ф. II, № 22626.

15. ЦДАК України, ф. 128, оп. 2 заг., спр. 647.

16. ЦДАК України, ф. 128, оп. 1 вотч., спр. 1811.

17. ЦДАК України, ф. 128, оп. 1 КДС, спр. 47.

18. ІР НБУВ, ф. II, № 6201 — 6260.

19. ЦДАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9997.

20. ЦДАК України, ф. 128, оп. 3 вотч., спр. 40.

21. ЦДАК України, ф. 128, оп. 3 вотч., спр. 24.

22. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 4317.
23. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 12545.
24. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9850.
25. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 9995.
26. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 188.
27. ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 3118.
28. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 вотч., спр. 1927.
29. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 3 вотч., спр. 27.
30. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 3 вотч., спр. 36.
31. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг., спр. 172.
32. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 КДС, спр. 54.
33. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 КДС, спр. 64.
34. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 10364.
35. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 12545.
36. ЦДІАК України, ф. 56, оп. 3, спр. 1673.
37. ЦДІАК України, ф. 56, оп. 3, спр. 1212.
38. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 4 вотч., спр. 55.
39. ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 КДС, спр. 101.

REFERENCES

1. Krypiakievych, I. P. (1990). *Bohdan Khmelnytskyi Lviv: Svit* (in Ukr.).
2. Stepankov, V. S. (2008). *Intelligence and counterintelligence of Bogdan the Great (1648-1657)*. Kamyanets-Podilsky (in Ukr.).
3. Omelchuk, V.V. (2016). *Kyiv-Pechersk lavra in political and legal model of Hetman state under the governing of Kyryl Rozumovskiyi*. Kyiv: Zoloti vorota (in Ukr.).
4. Kagamlik, S. R. (2008). *The Light of Spirituality and Culture (From the History of the Kyiv-Pechersk Lavra of the XVII — XVIII centuries)*. Kyiv: Nash chas (in Ukr.).
5. Gorobets, V. (2007). The profitable judiciary " fault of the Lords" and " fault of government" in the Hetmanate's case. *Sotsium (Society)*, 7, 175-193 (in Ukr.).
6. Sokirko, O. (2007). How much is the understanding? "Poklony" and "naklady" in the Ukrainian courts of the first quarter of the XVIII century. *Sotsium (Society)*, 7, 195 — 209 (in Ukr.).
7. Omelchuk, V.V. (2016). Administrative-judicial bodies of the Hetmanate under the reign of Kirilo Razumovskiyi in settlement of relations of Kiev-Pechersk Lavra and the Cossack elders. In L.P. Mykhailyna (Ed.), *Mohilianski Chitannia 2015 (Mohyla Readings 2015): The most recent research on the cultural heritage of Ukraine: The 90th anniversary of the National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve* (pp. 84 — 88). Kyiv: NKPIKZ, publisher Oleg Filuk (in Ukr.).
8. Omelchuk, V. (2016). Peculiarities of representation of Kyiv-Pechersk Lavra under considering its affairs by the Cossack administrative and judicial authorities under the governing of Kirilo Rozumovskiyi. *Naukovi Zapysky Instytutu Zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy (Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine)*, 1, 20-26 (in Ukr.).
9. Omelchuk, V. (2016). Judicial Conflict of Kyiv-Pechersk Lavra with General Military Commandant Mykola Khanenko. In *Church — Science — Society: Issues of Interaction* (pp. 160-162). Kyiv: NKPIKZ (in Ukr.).

10. Omelchuk, V. (2016). Cossack Commission of G. Yurkevich in the consideration of disputes of Kiev-Pechersk Lavra (1743 — 1744). In *Problems of modernization of Ukraine: scientific journal* (Vol 2, pp. 165-171). Kyiv: Personnel (in Ukr.).
11. Omelchuk, V. (2015). Hetman's administration in the regulation of taxes and duties from Lavra's possessions and conflict situations with Laura subjects. In *Problems of modernization of Ukraine: scientific journal* (Vol. 1, pp. 210-215). Kyiv: Personnel (in Ukr.).
12. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 59, description 1, file 2247.
13. Institute of Manuscripts of the Vernadsky National Library of Ukraine, fund160, № 580 (in Ukr.).
14. Institute of Manuscripts of the Vernadsky National Library of Ukraine, fund II, № 22626.
15. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 2 zag., file 647.
16. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 votch., file 1811.
17. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 KDS, file 47.
18. Institute of Manuscripts of the Vernadsky National Library of Ukraine, fund II, № 6201 — 6260.
19. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 51, description 3, file 9997.
20. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 3 votch., file 40.
21. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 3 votch., file 24.
22. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 51, description 3, file 4317.
23. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 51, description 3, file 12545.
24. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 51, description 3, file 9850.
25. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 51, description 3, file 9995.
26. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 zag., file 188.
27. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 59, description 1, file 3118.
28. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 votch., file 1927.
29. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 3 votch., file 27.
30. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 3 votch., file 36.
31. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 zag., file 172.
32. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 KDS, file 54.
33. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 KDS, file 64.
34. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 51, description 3, file 10364.
35. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 51, description 3, file 12545.
36. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 56, description 3, file 1673.

37. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 56, description 3, file 1212.
38. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 4 votch., file 55.
39. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fund 128, description 1 KDS, file 101. 128.

УДК 338.246.025:338.43](477.75)

Сацький П. В.*,

кандидат історичних наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
Київ, Україна. pavangard@i.ua

ЗМІНИ У СТРУКТУРІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ КРИМУ І ЗАХОДИ ПО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ПІВОСТРОВА НА ЕТАПІ ПЕРЕДАЧІ КРИМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО СКЛАДУ УРСР

Анотація. Досліджена система заходів по виконанню постанови Ради Міністрів УРСР і ЦК КПУ «Про заходи щодо подальшого розвитку сільського господарства, міст і курортів Кримської області» від 26 серпня 1954 р. Постанова спрямовувала республіканські інституції УРСР і кримські обласні інституції на забезпечення умов розвитку сільського господарства на Кримському півострові. Система заходів по розвитку сільського господарства в Криму на 1954 р. й наступні роки визначалась на основі аналізу звітів обласних партійних і виконавчих органів Кримської області, а також планів роботи Держплану УРСР, звітів окремих республіканських урядових і партійних інституцій УРСР, які надходили до ЦК КПУ. Особлива увага звертається на контекст політики ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, яким визначалися напрямки розвитку сільського господарства Криму, зокрема виноградарства і виноробства на півострові. Досліджено також зміни в управлінській структурі, яка мала забезпечувати адміністрування реалізації програм по розвитку сільського господарства в Криму після смерті Й. Сталіна. Особлива увага звертається на стан матеріально-технічного забезпечення урядовими і партійними структурами УРСР сільського господарства Криму в 1954-1955 рр.

Ключові слова: піднесення сільського господарства, виноградарство, садівництво, колгоспи, радгоспи, регіональний підхід до планування, Рада Міністрів УРСР.

Аннотация. Исследована система мероприятий по выполнению постановления Совета Министров УССР и ЦК КПУ «О мерах по дальнейшему развитию сельского хозяйства, городов и курортов Крымской области» от 26 августа 1954 г. Постановление ориентировало республиканские институции УССР и крымские областные институции по обеспечению условий развития сельского хозяйства на Крымском полуострове. Система мероприятий по развитию сельского хозяйства в Крыму на 1954 г. и последующие годы определялась на основе анализа отчетов областных партийных и исполнительных органов Крымской области, а также планов работы Госплана УССР, отчетов отдельных республиканских правительственных и партийных институций УССР., которые поступали в ЦК КПУ. Особое внимание обращается на контекст политики ЦК КПРС и Совета Министров СССР, которым определялись направления развития сельского хозяйства Крыма, в частности виноградарства и виноделия на полуострове. Исследованы изменения в управленчес-

* Satskyi P. V., Ph.D. in History, Associate professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine. pavangard@i.ua

CHANGES IN THE STRUCTURE OF CRIMEA ECONOMIC MANAGEMENT AND MEASURES ON DEVELOPMENT AGRICULTURE OF PENINSULA AT THE STAGE OF TRANSMISSION OF THE CRIMEAN OBLAST TO THE COMPOSITION OF THE Ukrainian SSR